

Snježana Čolić, Anita Sujoldžić
Institut za antropologiju, Zagreb

NEKI ASPEKTI I PRETPOSTAVKE AKULTURACIJE PROGNANIH I IZBJEGLIH OBITELJI NA OTOKU HVARU

SAŽETAK

Pretpostavljajući da su i povremeni, iznenadni kontakti dovoljni za stvaranje akulturacijske situacije autori su nastojali identificirati neke njene početne faze (kontakt, komunikaciju i djelomično procjenjivanje) između prognanika/izbjeglica i mještana Hvara, kao i mogućnosti njihove sociokulturne integracije. U okviru toga istraživali su postojanje socijalne distance domaćeg stanovništva prema prognanicima/izbjeglicama i subjektivne procjene prognanika/izbjeglica s obzirom na povratak, njihove projekcije za budućnost i neke elemente percepcije njihove trenutne situacije. Hoće li se razlike "mi" - "oni" povećavati ovisi o faktorima koji će poticati proces održavanja sociokulturne različitosti ili asimilaciju. Istovremeno, hoće li se proces akulturacije intenzivirati i koje će se njegove faze aktualizirati, također će ovisiti o čimbenicima kao što su: dužina boravka u progonstvu/izbjeglištvu, perspektive povratka, ali ovisit će i o planovima globalnoga društveno-ekonomskog razvitka Hrvatske u cjelini (u ovom slučaju posebno otoka), o imigrantskoj politici i o vladinim planovima povratka za prognanike. Stoga, daljnje faze akulturacijskog procesa na Hvaru za sada ostaju otvorene.

KLJUČNE RIJEČI: prognanici, izbjeglice, akulturacija, sociokulturna integracija, socijalna distanca
KEY WORDS: expellees, refugees, acculturation, socio-cultural integration, social distance

Uvod*

Otuđenost, proganjanje i prisilne migracije idu među najpotresnija ljudska iskustva. Kao što je već stoljećima poznato, s traumama masovnog egzodusa suočeni su oni koji su isključeni iz društava u vrijeme akutnih političkih kriza ili

* Rad je izrađen u sklopu znanstvenih projekata Instituta za antropologiju, Zagreb: "The Study and Core of Refugee Families - A Pilot Study of Anthropological and Psychodynamic Aspects" (UNESCO Participation Project, 9254-1994); "Biological and Cultural Microdifferentiation of the Rural Populations (Middle Dalmatia - Croatia)" (Smithsonian Institution Washington, D.C., USA, SMI JF-259); "Antropološka istraživanja populacijske strukture Hrvatske" (Ministarstvo znanosti i tehnologije RH, 3-01-133). Autorice se zahvaljuju prof. dr. Pavlu Rudanu, voditelju projekata, na korisnim sugestijama tijekom istraživanja.

brzih i fundamentalnih redefinicija njihova ekonomskoga, društvenog ili etničkog identiteta (Zetter, 1988: 1).

Dosadašnja istraživanja u okviru tzv. izbjegličkih studija ukazuju na neke temeljne uzroke suvremenog izbjeglištva. Prema ovim istraživanjima nekih dvadesetak milijuna izbjeglica u svijetu danas "zahvaljuje" svoj egzodus dvama globalnim povijesnim procesima: formiranju novih država i sukobima oko društvenog poretka, bilo u novim, bilo u starim državnim zajednicama. Čest je slučaj da su oba procesa u nekoj zemlji istodobna, pa je tada u pravilu izbjeglištvo snažnije, a posljedice veće (Zolberg, 1989). U posljednjih pet godina hrvatsko društvo doživjelo je velike transformacije koje su posebno obilježila dva događaja. Prvi je bio tranzicija iz monističkoga/socijalističkoga sistema u pluralistički građanski društveni sistem. Drugi je bio nametnuti joj rat koji je Hrvatska vodila za svoju nezavisnost i slobodu. Dok je napuštanje socijalizma dovelo u pitanje ustaljeni način života zbog promjene osnovne paradigme na osnovi koje je društvo funkcioniralo, rat je prouzročio teške poremećaje u gospodarstvu i društvenom životu, a prognanici i izbjeglice jedna su od njegovih krupnih posljedica (Puljiz, 1993: 153). Neki istraživači navode da je takva kombinacija rata, izbjegličke krize i postkomunističke tranzicije, neuobičajena u europskim prilikama, iako se slična susreće u mnogim državama bivšega Sovjetskog Saveza (Deacon, Stubbs, Soroya, 1994: 333). Konflikt u bivšoj Jugoslaviji počeo je najprije oko društvenog poretka, nastavio se inscenacijom iseljavanja srpskih skupina iz Hrvatske, a kulminirao je agresijom federalne vojske na Sloveniju i kasnije na Hrvatsku, da bi se u travnju 1992. nastavio u Bosni i Hercegovini. U okviru poznatog tzv. etničkog čišćenja za veliku Srbiju izvršeni su genocidni masakri nad Hrvatima i drugim nesrpskim narodima (Mesić, 1992).

U realizaciji velikosrpskog plana u Bosni i Hercegovini glavna prepreka bila su tamošnja najrazvijenija i etnički najmješovitija područja. Eskalacijom rata upravo su ta područja bila izložena potpunom etničkom čišćenju proizvodeći najviše izbjeglica (Zlatković Winter, 1992). Dok je za dobrovoljne migracije osnovna motivirajuća snaga za odlazak mnogolika privlačnost nove sredine, kod prisilnih migracija riječ je o pritisku, o nemogućnosti ostanka i zapravo o nepostojanju izbora. Konvencijom UN o izbjeglicama definiran je pravni položaj osoba koje nedobrovoljno migriraju. Čine ih dvije skupine. U jednoj su osobe

koje su sigurnost našle u drugim dijelovima vlastite zemlje, a službeno se u Hrvatskoj nazivaju prognanicima. Drugu skupinu čine osobe koje su utočište potražile izvan domovine, pa se o njima govori kao o izbjeglicama.

Prema statističkim podacima¹ iz ožujka 1995. republika Hrvatska brine se za 384.676 prognanika i izbjeglica. Od toga su 195.189 prognane osobe (hrvatski državljani iz okupiranih područja), 4.010 vratilo se svojim kućama ali su zadržali status prognanih osoba, 184.347 su izbjeglice i 4.379 izbjeglice u tranzitu (uglavnom iz Bosne i Hercegovine), dok ih je 6% neregistriranih. Prognane osobe i izbjeglice čine 9% cjelokupne populacije na neokupiranom području Hrvatske.

Ove prisilne migracije na području Hrvatske, kojih smo uzroke upravo naveli, dovele su do potencijalnih akulturacijskih situacija čiji je daljnji tok zasad teško predvidjeti. S obzirom da akulturacija pretpostavlja kontakt između društvenih grupa različite kulturne provenijencije, u ovoj početnoj fazi činilo nam se primjerenim preliminarno ispitati kako prognanike i izbjeglice, tako i pripadnike društva primitka. Našu pažnju usmjerili smo na srednjedalmatinski otok Hvar gdje je ukupno smješteno 985 osoba, od čega 275 prognanika i 710 izbjeglica. Naime, i prognanici i izbjeglice došli su na otok iz kulturološki različitih područja. Prognanici su iz istočne Slavonije (Vukovar, Borovo Naselje, Vinkovci), dok su izbjeglice stigle iz različitih mjesta srednje i zapadne Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Zenica, Bugojno, Tuzla, Travnik, Jajce, Mostar).

Ciljevi, metode i uzorak

Ovim istraživanjem željeli smo identificirati neke osnovne pretpostavke (aspekte) procesa akulturacije,² kao što su postojanje i kvaliteta kontakta prognanih i izbjeglih obitelji i članova društva primitka, kao i određene pretpostavke kasnije eventualne sociokulturne integracije prognanih i izbjeglih obitelji u društvo primitka

1 Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

2 Prema uvriježenoj definiciji "akulturacija" obuhvaća one pojave koje se javljaju kada grupe pojedinaca koje imaju različite kulture stupe u trajni direktni kontakt, kao i promjene koje iz toga proizađu u prvobitnim kulturnim modelima jedne ili obju grupa (Bilz, 1972: 540).

(Hvar, Hrvatska). Dakle, ovdje se radi o studiji slučaja (*case study*) u okviru koje smo pripremili poseban upitnik (anketu) za prognanike i izbjeglice i poseban upitnik za mještane grada Hvara.

Ističemo da se radilo o ispitivanju na statistički relevantnom uzorku kako prognanika i izbjeglica tako i mještana grada Hvara i da je reprezentativnost uzorka relevantna u oba slučaja. Naime od ukupnog broja prognanika i izbjeglica (985) anketirano je njih 106 što čini gotovo 10,8% okvira uzorka. Istovremeno od 4.002 stanovnika mjesta Hvara anketirano je njih 128 što čini 3,2% okvira uzorka.

Ispitivani uzorak, njegova distribucija po dobi i spolu prikazani su u tablici 1. Dobivenim podacima treba se koristiti na razini mogućih tendencija i perspektiva u daljnjem (eventualnom) razvitku akulturacijskog procesa. Iako su od početka rata u Hrvatskoj objavljeni mnogi radovi s područja "refugee studies", zasad se (koliko nam je poznato) nisu radile analize početnih akulturacijskih situacija, iako u nekim radovima možemo naći analize pojedinih njihovih elemenata.

Kako smo u okviru ovog istraživanja pošli od poznate teze Michela de Costera (1972: 53) da su i povremeni, iznenadni i nenajavljeni kontakti ponekad dovoljni za stvaranje akulturacijske situacije, nastojali smo identificirati početne njene faze tj. kontakt, komunikaciju i djelomično procjenjivanje.³ U sadašnjoj fazi teško je identificirati faze integracije, odnosno asimilacije.⁴ U svezi s tim odredili smo ciljeve našeg istraživanja, prema kojima je trebalo utvrditi: a) postoje li kontakti i komunikacija između prognanika i izbjeglica i mještana i kakve su kvalitete; b) postoji li socijalna distanca domaćeg stanovništva prema prognanicima i izbjeglicama i koliko je izražena; c) subjektivne procjene prognaničko-izbjegličke populacije u vezi povratka, njihove projekcije za budućnost i neke elemente percepcije njihove trenutne situacije.

3 De Coster navodi šest faza u okviru procesa akulturacije: 1. kontakt, 2. komunikacija, 3. određivanje vrijednosti (procjenjivanje), 4. potpuno ili djelomično prihvaćanje ili odbacivanje, 5. integracija, 6. asimilacija (1972: 53).

4 "Asimilacija" je proces kojim osoba napušta svoju vlastitu kulturnu tradiciju i postaje dio različite kulture (Schaefer, 1989). Ona najčešće podrazumijeva jednosmjerni proces približavanja jedne kulture u smjeru druge u kontekstu nejednakog statusa i moći između dviju strana. U antropologiji asimilacija se smatra jednom fazom akulturacijskog procesa i može biti jednosmjerna i dvosmjerna.

Rezultati i rasprava

Postojanje komunikacije (kontakata) između domaćeg stanovništva i prognanika/izbjeglica, elementarni je preduvjet za bilo kakav akulturacijski proces. Istovremeno, poznato je da ove interakcije među pripadnicima različitih kultura mogu rezultirati pozitivnim kontaktom (koji implicira ravnopravnu komunikaciju na svim nivoima), i negativnim kontaktom (konfliktom).

Prema našim podacima većina mještana Hvara (78%) komunicira s prognanicima i izbjeglicama i gotovo svi (94,5%) izjavljuju da u tim kontaktima nikada nije došlo do nesporazuma ili konflikta. Identični podaci vrijede i za prognanike/izbjeglice, jer velika većina njih (84,9 %) kontaktira s mještanima svakodnevno ili povremeno. Za većinu njih iskustva u tim kontaktima dobra su (40,6%) ili čak vrlo dobra (8,5%). Nešto manje je onih koji ta iskustva atribuiraju kao neutralna (21,7%), odnosno loša (11,3%).

Tablica 1: Iskustva prognanika/izbjeglica s mještanima Hvara

	N	%
loša	12	11.3
dobra	43	40.6
vrlo dobra	9	8.5
ni loša ni dobra	23	21.7
nema ih	18	17.0
Ukupno	105	99.1

Jedan ispitanik nije odgovorio na ovo pitanje.

Za predviđanje daljnjeg toka akulturacijskog procesa nije dovoljna, dakako, samo identifikacija kontakata između prognanika/izbjeglica i domaćeg stanovništva. Zbog toga nas je zanimao i stav mještana o mogućnosti trajnog ostanka prognanika i izbjeglica u Hvaru kao i na otoku. Odgovori na ovo pitanje nešto se više razlikuju od prethodnih. Iako relativna većina mještana izjavljuje da nema ništa protiv takve mogućnosti (54,7%), nije zanemarljiv broj onih koji su

eksplicitno protiv njihova trajnog ostanka i koji smatraju da to ne bi bilo dobro za mještane (14,1%). Istovremeno, većina odgovora u okviru modaliteta "nešto drugo" zapravo predstavlja neku vrstu latentnog neprihvatanja njihova trajnog ostanka (27,3%). Naime, česti odgovori u okviru ovog modaliteta jesu: "To ne bi bilo dobro za njih, treba puno vremena da se prihvate novi ljudi" (umirovljenica 61 godina), zatim "Mislim da se ne bismo međusobno dobro slagali" (policajac 22 godine), ili "To ne bi bilo dobro, svatko neka ide tamo odakle je" (umirovljenik 68 godina), "Ne bi bilo dobro za njih da ostanu" (ugostiteljica 39 godina); "Treba im omogućiti povratak" (muškarac 36 godina). U tom svjetlu treba promatrati i dio afirmativnih odgovora u vezi njihova trajnog ostanka na otoku. Naime, kod približno trećine tih odgovora radi se o uvjetnom prihvaćanju te mogućnosti. Naime 70 ispitanika koji su afirmativno odgovorili na ovo pitanje, njih 21 uvjetuje mogućnost trajnog ostanka prognanika i izbjeglica kako prihvaćanjem načina života domaćina ("Nemam ništa protiv njihova ostanka, ako prihvate naše običaje, navike, jezik" /žena 42 godine/), što indicira na asimilacijske i integracijske tendencije - tako i osiguranjem materijalnih, egzistencijalnih uvjeta (zaposlenje, zarada) objema stranama (npr. "Nemam ništa protiv njihova ostanka, ali neka se osigura posao i njima i nama" /umirovljenik 62 godine/, ili "Neka ostanu, ako baš moraju" /ribar 38 godina/; "Nemam ništa protiv njihova ostanka, ako se omogući zarada za sve" /službenica 54 godine/). Izgleda da su zabrinutost za vlastitu egzistenciju i opći pad životnog standarda u cijeloj zemlji potisnuli suosjećanje s prognanicima i izbjeglicama i doveli do emocionalnog "hlađenja" (Magdalenić, 1992: 80). U vezi s ovim spomenimo i to da postoji tendencija veće naklonosti u prihvaćanju prognanika nego izbjeglica.

Tablica 2: Mišljenje mještana Hvara o mogućnosti trajnog ostanka prognaničkih i izbjegličkih obitelji

	N	%
Nema ništa protiv takve mogućnosti	70	54,7
To ne bi bilo dobro za mještane	18	14,1
Nešto drugo	35	27,3
Bez odgovora	5	3,9
Ukupno	128	100,0

U daljnjoj analizi odnosa između domaćeg stanovništva i prognaničko-izbjegličke populacije pošli smo od poznate Barthove teze da kada društvene grupe (zajednice) međusobno komuniciraju unutar nekoga šireg društvenog konteksta, one razvijaju potrebu da odrede međusobne granice, i to čine tako što potenciraju neke aspekte kulture koje smatraju specifičnim. Taj proces samorazgraničavanja između grupe "mi" i grupa "oni" ima aspekt ponašanja i kognitivni aspekt. Prvi se sastoji od pravila po kojima se odvija interakcija preko utvrđenih granica, a drugi implicira subjektivni proces selekcije kulturnih simbola s pomoću kojih jedna grupa sebe razlikuje od druge i tako određuje svoju specifičnost iako se "objektivni sadržaj kulture" može uvelike preklapati. Na taj način održanje neke društvene grupe ili etničke zajednice ne ovisi o njenoj ukupnoj kulturi nego o sposobnosti održavanja važnosti ponekad i minornih kulturnih značajki kao posebno važnih oznaka u svijesti svojih članova, te u svijesti drugih koji ih priznaju i prihvaćaju kao njihove specifične oznake (Barth, 1982).

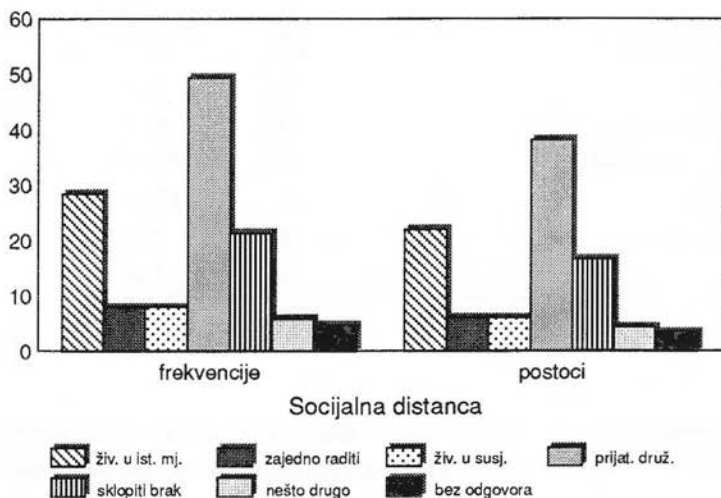
Stoga nas je zanimalo postoji li i koliko je izražena socijalna distanca domaćeg stanovništva prema prognanicima i izbjeglicama. Primijenili smo skalu socijalne distance Bogardusova tipa s pomoću koje smo pokušali indirektno utvrditi maksimalno prihvatljiv stupanj bliskosti mještana Hvara prema prognanicima i izbjeglicama. Pitanje koje smo postavili mještanima bilo je: "Koji je za vas najviši stupanj bliskosti koji bi prihvatili s prognanicima i izbjeglicama?"

	N	%
a) Živjeti u istom mjestu	29	22,7
b) Zajedno raditi	8	6,3
c) Živjeti u susjedstvu	8	6,3
d) Prijateljsko druženje	50	39,1
e) Sklopiti brak	22	17,2
f) Nešto drugo, što ?	6	4,7
Bez odgovora	5	3,9
Ukupno	128	100,0

Zanimljivo je da na osnovi naših podataka nismo dobili inače uobičajeni tok ljestvice od manjeg do većeg socijalnog distanciranja. Naime, najveći broj mještana

(39,1%) prihvaća “prijateljsko druženje” kao najviši stupanj bliskosti s prognanicima i izbjeglicama, dok je s početnim stavom “živjeti u istim mjestu” suglasno nešto manje mještana Hvara (22,7%). Čini nam se važnim napomenuti da nije zanemarljiv broj mještana koji bi “sklopili brak s prognanicom/izbjeglicom” (17,2%) što je bio indikator za najmanju socijalnu distancu, pogotovo ako uzmemo u obzir vrijednosti koje smo dobili kod “neutralnijih” oblika prihvaćanja kao što su “zajednička radna sredina” (6,3%) ili “živjeti u susjedstvu” (6,3%). Međutim, u okviru solucije “nešto drugo” nalazimo i jedan manji broj mještana (4,7%) koji odbijaju bilo kakvu vrstu bliskosti i kontakta s prognanicima i izbjeglicama, komentirajući to formulacijama “nije se dobro miješati” ili prenoseći svoje distanciranje na imaginarnu ravan, neki izjavljuju da bi za njih maksimalni stupanj bliskosti bio “dopisivanje” (ugostiteljica 39 godina). Neki se mještani naglašeno više distanciraju spram izbjeglica, a manje spram prognanika. U okviru grupacije izbjeglica naglašenija je distanca prema Muslimanima, što ukazuje i na eventualno latentnu etničku distancu. Općenito uzevši, tendencija prema socijalnom distanciranju kod mještana otoka Hvara postoji. Ona za sada nije posebno izražena i donekle je nepravilno distribuirana, jer nije zamjetna tendencija njezina rasta s obzirom na povećanje stupnjeva bliskosti prema kraju skale “sklapanje braka”.

Grafikon 1: Prikaz socijalne distance

Za eventualan daljnji razvitak akulturacijskog procesa važan element jesu kako subjektivne procjene prognanika i izbjeglica o svojoj situaciji, o povratku, tako i projekcije za svoju budućnost. Naime, psihološka težina prognaničkog stanja ne završava time što je obitelj izbjegla neposrednoj životnoj opasnosti i došla u sredinu koja pruža fizičku sigurnost. Poznato je da prognaničko-izbjeglička situacija sama po sebi implicira stres. U vezi s tim mogu postojati razlike u subjektivnom doživljavanju kako prognaničko-izbjegličke situacije i statusa, tako i njihovih problema i nedostataka u progonstvu/izbjeglištvu. Tako npr. u odgovorima na pitanje "Što vas osobno najviše muči ili što vam je najveći problem"? Od 100 ispitanika koji su odgovorili na to pitanje dobili smo slijedeće rangiranje problema:

1. posao, novac	(27)
2. budućnost, izbjeglištvo, neizvjesnost i nesigurnost	(25)
3. povratak	(23)
4. problem trajnijeg smještaja i briga za obitelj	(15)
5. zdravlje, samoća i izoliranost	(10)

Evidentno, najveći broj prognanika i izbjeglica najviše muči egzistencijalna ovisnost i u skladu s tim jest i njihova želja za zaposlenjem i zarađivanjem. Uzmemo li u obzir njihovu dobnu strukturu (tablica 3) u okviru koje prevladavaju oni mlađe i zrele dobi, onda nam se ova vrsta problema nameće kao logična.

Tablica 3: Struktura prognanika/izbjeglica prema spolu i dobi

Spol	Prognanici/izbjeglice		Hvarani	
	N	%	N	%
M	33	31,1	49	38,3
Ž	73	68,9	79	61,7
Ukupno	106	100,0	128	100,0

Dob	Prognanici/izbjeglice		Hvarani	
	N	%	N	%
16-39 g	41	38,7	35	27,4
40-59 g	37	34,9	46	35,9
60 i više	20	18,9	17	13,3
Bez odgovora	8	7,5	30	23,4
Ukupno	106	100,0	128	100,0

Istovremeno, prognanici i izbjeglice starije dobi suočeni su osim s golemim gubicima i kumulativnim djelovanjem različitih stresova, i sa svim ostalim problemima (zdravstvenim, psihičkim, socijalnim) vezanim uz starenje, što im svakako dodatno otežava njihovu situaciju (Ajduković, 1994: 77).

Međutim, neka druga istraživanja pokazuju, s obzirom na prognaničku populaciju, da je stres izazvan ratom i prisilnim napuštanjem domova i zavičaja, kod sviju bio tako snažan da je izbrisao sve razlike među njima, svodeći njihove reakcije na nekakav sinkretički, odnosno "globalni prognanički sindrom" (Magdalenić, 1993: 145-151). Ovu tezu dijelom potvrđuju i naši podaci, iako je naš uzorak obuhvatio ne samo prognanike već i izbjeglice. Na pitanje: "Što vam ovdje najviše nedostaje?" većina je odgovorila "sve". Daljnji faktori o kojima ovisi težina izbjegličkog problema i njegova rješavanja jest dužina boravka u izbjeglištvu i perspektiva povratka. Povratak će prvenstveno ovisiti o određenim objektivnim pretpostavkama kao što su sigurnosni, radni i stambeni uvjeti, ali i o individualnim karakteristikama i motivima prognanika i izbjeglica. S točke gledišta UNHCR-a u osnovi postoje samo tri "trajne" solucije za izbjeglice: dobrovoljni povratak u zemlju iz koje su izbjegli; preseljenje u drugu zemlju; ili integracija u društvo primitka (Harell-Bond, 1986: 1). Kad je riječ o prognanicima, primjerena rješenja jesu: povratak u svoje domove (prijajšnja prebivališta), ostanak u mjestima prvog primitka, naseljavanje u nekim drugim mjestima u zemlji i emigracija u inozemstvo (Mesić, 1993: 362).

O povratku postavili smo tri pitanja, koja su na određeni način međusobno kontrolna. Prvo pitanje postavljeno je osobno: "Što mislite gdje ćete živjeti nakon rata?" Ponudeni modaliteti odgovora i dobivene relativne frekvencije jesu:

Tablica 4: Što mislite gdje ćete živjeti nakon rata?

	N	%
1. Gdje sam živio i prije	60	56,6
2. Na Hvaru	8	7,5
3. Negdje u Hrvatskoj	11	10,5
4. U inozemstvu	8	7,5
5. Ne znam	17	16,0
Bez odgovora	2	1,9
Ukupno	106	100,0

Ispitanici u velikoj većini smatraju da će se većina njih vratiti u svoja mjesta iz kojih su morali otići (56,6%). Manji broj njih misli da će živjeti negdje u Hrvatskoj (10,5%), na Hvaru (7,5 %), u inozemstvu (7,5 %), dok jedan dio njih "ne zna" gdje će živjeti nakon rata (16,0%). Sljedećim pitanjem u vezi s povratkom nastojalo se ustanoviti aspiracije prognanih i izbjeglih s obzirom na povratak. Alternative odgovora bile su iste kao i u prethodnom pitanju. Dakle, kada bi povratak ovisio o njima samima, većina bi željela živjeti u mjestima gdje su živjeli i prije (59,4%), a povećao se i broj onih koji bi željeli živjeti negdje drugdje u Hrvatskoj (14,1%), ali onih koji bi željeli ostati u Hvaru i naći neki posao (8,5%). Istovremeno, znatno je manji broj onih koji bi željeli živjeti u inozemstvu (3,8%). Njihove projekcije za budućnost bile su sažete u pitanju: "Kako vidite svoju budućnost i budućnost svoje obitelji"? Alternative odgovora bile su nešto razrađenije i razlikovale su se od alternativa u prethodna dva pitanja, a glasile su:

1. Otišao(la)) bi iz zbjega, ali ne znam još kamo	(4,7%)
2. Želim živjeti negdje drugdje u Hrvatskoj	(9,4%)
3. Želim otići u inozemstvo	(12,3%)
4. Želim se vratiti na svoje	(53,8%)
5. Želim dobiti stan na korištenje	(17,0%)
6. Želim ostati ovdje i naći neki posao	(12,3%)
7. Želim živjeti kod prijatelja i rodaka	(3,8%)
8. Nešto drugo	(0,9%)

Najveći broj prognanih i izbjeglih vidi svoju budućnost i budućnost svoje obitelji u mjestima iz kojih su prognani ili izbjegli (53,8%). Oko 17% njih želi dobiti stan na korištenje, dok gotovo jednak broj njih želi otići u inozemstvu (12,3%) i ostati na Hvaru i naći neki posao (12,3%). Za soluciju "živjeti negdje drugdje u Hrvatskoj" izjasnio se relativno manji broj ispitanika (9,4%). Dakle, ostanak u društvu primitka za mnoge prognane i izbjegle u njihovim projekcijama za budućnost nije baš atraktivna solucija. Međutim, najatraktivnija solucija "povratak" ovisit će i o određenim objektivnim pretpostavkama kao što su npr. osiguranje sigurnosnih uvjeta u mjestima iz kojih su prognani i izbjegli i materijalnoj pomoći pri obnovi. Najviše ispitanika izjasnilo se o važnosti ova dva uvjeta (zadovoljenje sigurnosnih uvjeta 63,2%, a pomoć pri obnovi 48,1%). Zadovoljenje ovih uvjeta uvelike će ovisiti kako o planovima globalnog društveno-ekonomskog razvoja Hrvatske (u ovom slučaju posebno otoka), tako i o njenoj imigrantskoj politici (s obzirom na izbjeglice), ali i globalnoj politici i planovima povratka za prognanike same vlade.

U svakom slučaju aspiracije prognanika i izbjeglica u vezi daljnjeg života na otoku, kao i njihove projekcije za budućnost, trenutno nisu u značajnoj mjeri vezane za društvo primitka (Hvar). Uzmemo li sve to u obzir, daljnje faze akulturacijskog procesa (socijalna integracija i asimilacija) na Hvaru za sada su otvorene.

Zaključna razmatranja

Teorijski, hrvatski izbjeglički eksodus može se, na razini modela, objasniti kako sukobom oko društvenog poretka (Zolberg), tako i formiranjem države-nacije na ruševinama neuspjele nacionalno i kulturno heterogene političke zajednice (Mesić, 1991: 198). Ovi razlozi kulminirali su agresijom federalne vojske na Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Agresija je bila praćena poznatim etničkim čišćenjima za tzv. Veliku Srbiju i genocidnim masakrima nesrpskih naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Rat što ga je Srbija nametnula Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, prouzročio je teške poremećaje u gospodarstvu i društvenom životu, a prognanici i izbjeglice jedna su od njegovih krupnih posljedica (Puljiz,

1993.). Konvencijom UN o izbjeglicama definiran je pravni položaj osoba koje nedobrovoljno migriraju. Čine ih dvije skupine. U jednoj su osobe koje su našle sigurnost u drugim dijelovima vlastite zemlje (prognanici), a u drugoj skupini su osobe koje su potražile utočište izvan domovine (izbjeglice).

Ove prisilne migracije na području Hrvatske dovele su do potencijalnih akulturacijskih situacija kojih je daljnji tok i razvoj za sada teško predvidjeti. S obzirom na to da akulturacija podrazumijeva kontakt između društvenih grupa različite kulturne provenijencije, u ovoj početnoj fazi činilo nam se primjerenim preliminarno ispitati kako prognanike i izbjeglice, tako i pripadnike društva primitka. Proveli smo istraživanje na srednjedalmatinskom otoku Hvaru, kojim smo željeli identificirati neke osnovne pretpostavke (aspekte) procesa akulturacije i kasnije moguće sociokulturne integracije prognanih i izbjeglih obitelji na otoku. S obzirom da se radilo o ispitivanju na statistički relevantnom uzorku prognanika, izbjeglica i mještana, doseg naših rezultata dosta je velik. Međutim, dobivene podatke treba koristiti na razini mogućih tendencija i perspektiva u daljnjem mogućem razvoju akulturacijskog procesa.

S obzirom na početnu tezu da su ponekad povremeni i iznenadni kontakti dovoljni za stvaranje akulturacijske situacije nastojali smo identificirati njene početne faze (kontakt, komunikaciju i djelomično procjenjivanje) i u skladu s tim odredili smo i ciljeve istraživanja, prema kojima smo nastojali utvrditi: a) postoje li i kakve su kvalitete kontakti i komunikacija između prognanika i izbjeglica i mještana; b) postoji li i koliko je izražena socijalna distanca domaćeg stanovništva prema prognanicima i izbjeglicama i c) subjektivne procjene prognanika i izbjeglica s obzirom na povratak, njihove projekcije za budućnost i neke elemente percepcije njihove trenutne situacije. Prema našim podacima, između većine prognanika i izbjeglica i mještana postoji komunikacija i gotovo nikada među njima nije došlo do konflikta. Dapače, za većinu prognanika i izbjeglica iskustva u tim kontaktima vrlo su dobra i dobra. U daljnjoj analizi ovog kontakta pokušali smo ispitati stavove mještana o mogućnosti trajnog ostanka prognanika i izbjeglica na otoku. Većina mještana nema ništa protiv takve mogućnosti, ali temeljitija analiza njihovih neformalnih objeacija i odgovora upućuje nas na to da je kod znatnog dijela (gotovo kod 1/3 njih) riječ o uvjetnom prihvaćanju te mogućnosti, tj. trajno prihvaćanje te mogućnosti uvjetuju kako prihvaćanjem načina života

domaćina (što indicira na asimilacijske i integracijske tendencije), tako i osiguranjem egzistencijalnih (materijalnih) uvjeta (zaposlenje, zarada) za obje strane (za "nas" i za "njih"). Ovo se donekle može protumačiti padom životnog standarda u cijeloj zemlji, povećanom socijalnom nesigurnosti s obzirom na gospodarsku pretvorbu i prijelaz iz monističkoga socijalističkog sistema u pluralistički građanski sistem. Ipak, postoji tendencija veće naklonosti u prihvaćanju prognanika nego izbjeglica.

U daljnjoj analizi odnosa između domaćeg stanovništva i prognaničko-izbjegličke populacije ukazali smo na proces samorazgraničavanja između grupe "mi" i grupe "oni", koje ima aspekt ponašanja i kognitivni aspekt (Barth). U vezi s tim nastojali smo s pomoću skale Bogardusova tipa ustanoviti postoji li i koliko je izražena socijalna distanca domaćeg stanovništva prema prognanicima i izbjeglicama.

Pokazalo se da kod mještana otoka Hvara postoji tendencija ka socijalnom distanciranju, koja za sada nije izražena i u izvjesnoj mjeri nepravilno je distribuirana, jer nije zamjetna tendencija njezina rasta s obzirom na povećavanje stupnjeva bliskosti prema kraju skale ("sklapanje braka"). Hoće li se razlike "mi" - "oni" povećavati ovisi o faktorima koji će poticati proces održavanja sociokulturne različitosti ili asimilaciju, a hoće li se proces akulturacije intenzivirati u budućnosti i koje njegove faze će se aktualizirati, također ovisi o mnogim faktorima. Jedan od njih jest dužina boravka u progonstvu/izbjeglištvu i perspektive povratka. Iako najveći broj prognanih i izbjeglih vidi svoju budućnost i budućnost svojih obitelji u mjestima iz kojih su prognani ili izbjegli, povratak će prvenstveno ovisiti o nekim objektivnim pretpostavkama kao što su osiguranje sigurnosnih uvjeta u tim mjestima ili materijalna pomoć pri obnovi. S druge strane, prihvaćanje prognanih/izbjeglih od mještana ovisit će dobrim dijelom o stvaranju povoljnih ekonomskih uvjeta za razvoj otoka Hvara. Zadovoljenje ovih uvjeta uvelike će ovisiti kako o planovima globalnoga društveno-ekonomskog razvoja Hrvatske u cjelini (u ovom slučaju posebno otoka), tako i o njenoj imigrantskoj politici (s obzirom na izbjeglice), ali i o globalnoj politici i planovima povratka za prognanike same vlade. Ako sve to uzmemo u obzir, potencijalni razvoj daljnjih faza akulturacijskog procesa (sociokulturna integracija i asimilacija) na Hvaru zasad ostaje otvorenim.

LITERATURA

AJDUKOVIĆ, M. (1994). "Psihosocijalna prilagodba na progonstvo u starijoj životnoj dobi", u: *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*. Zagreb, prosinac, str. 67-78.

BARTH, F. (1982). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.

BILZ, R. (1972). "Akulturacija", u: *Antropologija danas*. Beograd: Vuk Karadžić, str. 535-554.

DEACON, B., P. STUBBS, B. SOROYA (1994). "Globalizacija, postkomunizam i socijalna politika", *Revija za socijalnu politiku*, Zagreb, 1(4): 333-338.

DE COSTER, M. (1972). "Akulturacija", *Kultura*, Beograd, br. 19: 52-66.

HARRELL-BOND, B.E. (1986). *Imposing Aid: Emergency Assistance to Refugees*. Oxford: Oxford University Press.

MAGDALENIĆ, I. (1992). "Javno mnijenje o prognanicima", *Sociologija sela*, Zagreb, 30(1-2): 73-83.

MAGDALENIĆ, I. (1993). "Psihološki problemi prognanika iz sela i grada", *Sociologija sela*, Zagreb, 31(3-4): 145-152.

MESIĆ, M. (1991). "Hrvatsko izbjeglištvo u svjetskom okviru", *Migracijske teme*, Zagreb, 7(2): 193-202.

MESIĆ, M. (1992). "Pitanje izbjeglica - sociologijski doprinos", u: *Sociologija i rat* (ur. O. Čaldarović, M. Mesić, A. Štulhofer). Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, str. 115-124.

PULJIZ, V. (1993). "Hrvatsko društvo, prognanici i izbjeglice", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, 43(2-3): 153-159.

SCHAEFER, R. (1989). *Sociology*. New York: McGraw-Hill.

ZETTER, R. (1988). "Refugees and Refugee Studies - A Label and an Agenda", *Journal of Refugee Studies*, Oxford, 1(1).

ZOLBERG, A.R. (1989). "The Next Waves: Migration Theory for Changing World", *International Migration Review*, 23(87).

ZLATKOVIĆ-WINTER, J. (1992). "Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj: Uzroci dolaska, regulacija i organizacija prihvata", *Migracijske teme*, Zagreb, 8(2): 127-140.

SOME ASPECTS AND PREPOSITIONS REGARDING ACCULTURATION OF EXPELLED AND REFUGEE FAMILIES ON THE ISLAND OF HVAR

SUMMARY

Assuming that periodic, sudden contacts are also sufficient in creating a situation of acculturation, the authors identified some of its initial phases (contact, communication and partial evaluation) between expellees/refugees and the local population on the island of Hvar (Croatia), and also the possibilities of their socio-cultural integration. In this framework, they analysed the presence of social distance between the domestic population and expellees/refugees, and the subjective evaluations of expellees/refugees in regard to their return home, their future projections and some elements in perceiving their present situation. Whether or not the "us" - "them" difference shall increase, depends on factors which promote the process of maintaining socio-cultural diversity and assimilation. Simultaneously, whether or not the process of acculturation shall intensify, and in which phases shall it be made manifest, likewise depends on factors such as: the length of stay in the expellee/refugee settings, the perspectives of return, as well as global plans concerning the socio-economical development of Croatia as a whole (in this case especially of Hvar), immigration policy and government plans concerning the return of refugees. Thus, the further phases in acculturation processes on Hvar remain for now still open.